

نقش کفایت اجتماعی، سبک‌های حل تعارض و عملکرد خانواده در پیش‌بینی آسیب‌پذیری نوجوانان به اعتیاد

جعفر محمودی (کارشناس ارشد مشاوره - دانشگاه علامه طباطبائی - مدرس مدعو دانشگاه آزاد مرند -

نویسنده مسئول - ایمیل: jafar.mahmoodi79@gmail.com)

زهره جعفری (دانشجوی کارشناسی ارشد روانشناسی بالینی دانشگاه آزاد مرند)

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی و تعیین نقش کفایت اجتماعی، سبک‌های حل تعارض و عملکرد خانواده در پیش‌بینی آسیب‌پذیری نوجوانان به اعتیاد در شهر مرند انجام شد. جامعه آماری پژوهش، کلیه دانش‌آموزان پسر دوره دوم متوسطه شهر مرند بودند که در سال تحصیلی ۹۸-۱۳۹۷ به تحصیل مشغول بودند ($N=1671$)، و تعداد ۳۲۰ نفر به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از آزمون‌های ضریب همبستگی پیرسون نشان داد که بین کلیه مولفه‌های کارکرد خانواده و کفایت اجتماعی با آسیب‌پذیری در برابر اعتیاد رابطه منفی و معنی‌داری وجود دارد ($p < 0/01$). همچنین ضریب رگرسیون گام به گام نشان داد که از بین مولفه‌های سبک‌های حل تعارض، سبک یکپارچگی و مصالحه به صورت منفی و سبک‌های مسلط، اجتنابی و ملزم شده به صورت مثبت و معناداری توانستند ۸۸ درصد از تغییرات آسیب‌پذیری در برابر اعتیاد دانش‌آموزان را تبیین کنند. نتیجه‌گیری می‌شود عملکرد مثبت خانواده و رشد کفایت اجتماعی و آموزش سبک‌های حل تعارض سازنده در دانش‌آموزان می‌تواند از آسیب‌پذیری در برابر اعتیاد آنها جلوگیری کند. کلید واژه‌ها: سبک‌های حل تعارض، عملکرد خانواده، کفایت اجتماعی، آسیب‌پذیری در برابر اعتیاد.

مقدمه

عنوان استعداد اعتیاد ۱ (آمادگی برای اعتیاد) به این معنا است که این امر آمادگی یا آسیب پذیری در مقابل سوء مصرف مواد را ارزیابی می‌کند، اعم از این که فرد در حال حاضر سوء مصرف داشته یا نداشته باشد (گراهام؛ به نقل از قدیمی، کرمی و یزدان بخش، ۱۳۹۳). یافته‌های جدید بالینی نشان می‌دهد که در شکل‌گیری اعتیاد، زمینه‌های رشدی ناسالم و استعداد و آمادگی برای اعتیاد، نقش اساسی ایفا می‌کند. در این راستا بدون شک خانواده نقش اساسی در پرورش و تربیت را فرزندان دارد، این امر نه تنها در رشد جسمی، بلکه در رشد روانی، اجتماعی و معنوی فرزندان نیز تاثیر گذار است (پیکو، کوواک، ۲، ۲۰۱۵). سپری کردن موفقیت آمیز دوره نوجوانی مستلزم داشتن کفایت اجتماعی و توانایی است؛ و فقدان آن عامل اساسی ناسازگاری و مشکلات انطباقی است (رنک و فاریس، ۳، ۲۰۱۴). نقص در کفایت اجتماعی نقش عمده‌ای در سبب شناسی مسائل نوجوانان داشته و سبب می‌شود تا حد زیادی نسبت به فشارهای بیرونی و درونی آسیب پذیرتر شوند (وستلینگ، ۴، به نقل از جعفری باغ خیراتی، قهرمانی، کشاورزی و کاوه، ۱۳۹۳). از عوامل دیگری که می‌تواند در گرایش افراد به سوء مصرف مواد یا پیشگیری از آن تاثیر داشته باشد، عملکرد خانواده ۵ است. روابط ضعیف با والدین می‌تواند رفتارهای مخاطره آمیز و ضد اجتماعی را پیش بینی کنند (رامرخا، بل، پاول، دیکسون، مفیت و کاسپی، ۶، ۲۰۰۷؛ لیتز و هوج، ۷، ۲۰۱۲). حامل، شلتون، هرون، وان-دن-بری ۸ (۲۰۱۳) نیز به نقش کیفیت ضعیف روابط با والدین به عنوان یک عامل پرخطر تاکید دارند. وجود این گونه تفاوت‌ها منجر به ایجاد تعارض بین افراد می‌شود. تعارض یکی از عوامل مهمی است که می‌تواند تأثیر زیادی بر بهداشت روانی داشته باشد. در فرایند اعتیاد، تعارض به عنوان عاملی مستعدکننده

۱ . Addiction Potential

۲ . Piko, Kovács

۳ . Renk , Phares

۴ . Westling

۵ . Family function

۶ . Ramarakha, Bell, Paul, Dickson, Moffitt, & Caspi

۷ . Lietz & Hodge

۸ . Hummel, Shelton, Heron, Moore & van den Bree

اهمیت دارد. بدان معنی که معنادان کسانی هستند که اضطرابشان را به صورت ناتوانی در کنترل خود و محیط اطرافشان تعبیر می‌کنند و حس می‌کنند قدرتی برای تغییر موقعیت و غلبه بر عوامل تنش‌زا را ندارند (جی لثیری، سیرز و پیرسون، ۱۳۹۳). بنابر یافته‌های پژوهشی کامینگ و دیویس (۲۰۰۲)؛ اسپجادیچ و کامینگز (۲۰۰۷)، برانگ، وان دورن، واندروالک و میس (۲۰۰۹) روش‌های نابهنجار حل تعارض به دامنه رفتارهای ظاهری از جمله دعوا کردن، سیگار کشیدن، شرب خمر و سوء مصرف ماری‌جوانا مرتبط است. از سوی دیگر آمارها نیز نشان می‌دهد ۹۵ درصد درگیری‌هایی که صورت می‌گیرد، ۹۵ درصد گروگانگیری‌ها، ۶۷ درصد زندانیان به‌طور مستقیم و غیر مستقیم، ۶۵ درصد همسرآزاری‌ها، ۵۵ درصد طلاق، ۳۰ درصد کودک‌آزاری‌ها، ۲۵ درصد قتل‌ها، ۲۳ درصد نزاع‌ها، ۲۰ درصد جرائم منکراتی، ۱۷ درصد تصادفات جاده‌ای و ۱۰ درصد جرائم مالی به دلیل اعتیاد است. بنابراین می‌توانیم با ارائه راهکارهای درست و پیشبرد راهبرد کاهش آسیب به سمت مدیریت و مهار این آسیب‌ها حرکت کنیم (ستاد مبارزه با مواد مخدر، ۱۳۹۲). از این رو با انجام پژوهشی در این راستا می‌توان به والدین و دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت توصیه‌های تربیتی مناسب ارائه و جلوی خطاهای تربیتی که بعضاً به دلیل فقدان اطلاعات و دانش کافی در حیطه روش‌های درست تربیتی روی می‌دهد، را گرفت.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش جزء پژوهش‌های همبستگی است. روش گردآوری اطلاعات به صورت میدانی و از طریق پرسشنامه بود. جامعه آماری پژوهش حاضر کلیه دانش‌آموزان پسر دوره دوم متوسطه (پایه‌های دهم، یازدهم و دوازدهم) شهر مرند تشکیل می‌دادند که در سال تحصیلی ۹۸-۱۳۹۷ به تحصیل مشغول بودند ($N=1438$)، که بر اساس جدول مورگان تعداد ۳۰۶ نفر (و با در نظر گرفتن احتمال پرسشنامه‌های مخدوش، تعداد ۳۲۰ نفر) به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شد. به این صورت که از بین ۴ منطقه، ابتدا ۲ منطقه به صورت تصادفی انتخاب شد و در مرحله بعدی از هر منطقه تعداد ۳ مدرسه و از هر مدرسه ۲ کلاس انتخاب و حجم نمونه آماری محقق گردید.

ابزار پژوهش

۱. Cummings & Davies
۲. Schudlich & Cummings
۳. Branje, van Doorn, van der Valk & Meeus

پرسشنامه سنجش استعداد (آمادگی) اعتیاد (APS): نسخه اولیه این آزمون توسط وید و بوچر در سال ۱۹۹۲ بر اساس سوالات آزمون MMPI2 ساخته و بر روی بزرگسالان جامعه آمریکا نرم شده است. فرم ترجمه شده آن در سال ۱۳۸۵ توسط کردمیرزا و اسکندری در جامعه دانشجویان دانشگاه‌های تهران نرم گردیده است. این مقیاس شامل ۴۱ سوال می باشد که به صورت بلی و خیر پاسخ داده می شود. شیوه نمره گذاری در سوالات شماره ۷، ۱۲، ۱۵، ۲۱ و ۳۳ معکوس خواهد بود. این پرسشنامه دارای عامل دروغ سنج می باشد که شامل سوالات شماره ۷، ۱۲، ۱۵، ۲۱ و ۳۳ می شود. دامنه نمره ها از ۰ تا ۱۰۸ است. نمرات بالاتر به منزله آمادگی بیشتر فرد پاسخ دهنده برای اعتیاد می باشند و برعکس. ضریب پایایی این آزمون در ارزیابی زینالی، رحمت و قره دینگه (۱۳۸۹) با روش آلفای کرونباخ ۰/۹۰ به دست آمد. همچنین در برآورد روایی سازه این مقیاس با مقیاس فهرست علائم بالینی (Sci-90-R) ضریب همبستگی ۰/۴۵ به دست آمده است که در سطح خطای ۰/۰۱ معنی دار بود (عشرتی، ۱۳۸۹).

پرسشنامه عملکرد خانواده ۱ (FAD): ابزار سنجش خانواده اپستاین، بالدوین و بی‌شاب (۱۹۸۳) یک پرسشنامه ۶۰ سوالی است که برای سنجش عملکرد خانواده بنا بر الگوی مک مستر تدوین شده است و شش بعد از عملکرد خانواده را مشخص می کند: حل مشکل، ارتباط، همراهی عاطفی، آمیزش ۲ عاطفی، کنترل رفتار. حداقل نمره در این مقیاس ۶۰ و حداکثر آن ۲۴۰ می باشد. ضرایب آلفای کل مقیاس و خرده مقیاس های حل مشکل، ارتباط، نقشها، همراهی عاطفی، آمیزش عاطفی، کنترل رفتار و عملکرد کلی در پژوهش امینی (۱۳۷۹) به ترتیب ۰/۹۲، ۰/۶۱، ۰/۳۸، ۰/۷۲، ۰/۶۴، ۰/۶۵، ۰/۶۱ و ۰/۸۱ گزارش شده است (ثنایی، علاقبند، فلاحتی و هومن، ۱۳۸۷).

پرسشنامه کفایت اجتماعی فلنر: این پرسشنامه در سال (۱۹۸۶) توسط فلنر ساخته شد و از ۴ عامل تشکیل شده است: عامل مهارت های رفتاری (۳۴ گویه)، عامل آمایه های انگیزش و انتظارات (۷ گویه)، عامل مهارت های شناختی (۳ گویه) و عامل کفایت هیجانی (۳ گویه). در کل پرسشنامه ۴۷ گویه دارد. نمره دهی به سوالات ۳، ۶، ۸، ۹، ۱۱، ۱۲، ۱۵، ۱۶، ۲۱، ۲۵، ۲۶، ۲۸، ۳۲، ۳۶، ۳۷، ۳۸، ۴۳، ۴۴، ۴۵ (از کاملاً موافقم = ۱ تا کاملاً مخالفم = ۷) می باشد. در بقیه سوالات برعکس نمره دهی داده می شود. ضریب پایایی و آلفای کرونباخ این پرسشنامه به ترتیب برابر ۰/۸۹ و ۰/۸۸ گزارش شده است که نشان دهنده پایایی قابل قبول است (جعفری باغ خیراتی و همکاران، ۱۳۹۳).

۱ . Family Assessment Device (FAD_1)

۲ . involvement

پرسشنامه سبک‌های حل تعارض رحیم- نسخه B (ROCI-II): این پرسشنامه در سال ۱۹۸۳ توسط رحیم برای اندازه‌گیری پنج سبک حل تعارض شنا سایی شده در کارهای به لک و موتون (۱۹۶۴) تدوین شده و دارای ۲۸ ماده و پنج خرده مقیاس سبک یکپارچگی (دارای ۷ عبارت ۱، ۶، ۷، ۱۷، ۱۸، ۲۴، ۲۶)، سبک مسلط (۵ عبارت ۱۰، ۱۲، ۱۵، ۲۰، ۲۳)، سبک ملزم (۶ عبارت ۲، ۵، ۸، ۱۶، ۲۵، ۲۸)، سبک اجتناب کننده (۶ عبارت ۳، ۴، ۱۱، ۱۳، ۱۴، ۲۲) و سبک مصالحه (۴ عبارت ۹، ۱۹، ۲۱، ۲۷) می‌باشد. حداقل نمره این پرسشنامه ۲۸ و حداکثر آن ۱۴۰ است (یوسفی، کریمی پور و امانی، ۱۳۹۵). رحیم و مگنر (۱۹۹۴) به نقل از یوسفی و همکاران، (۱۳۹۵) ضرایب پایایی آلفای کرونباخ خرده مقیاس‌های این پرسشنامه را از ۰/۷۲ تا ۰/۷۷؛ حقیقی، زارعی و قادری (۱۳۹۱) ضریب پایایی تصنیف کل پرسشنامه را ۰/۶۸، و برای نیمه اول ۰/۷۲ و برای نیمه دوم ۰/۶۹ برآورد کرده‌اند.

یافته‌های پژوهش

جدول ۱: شاخصه‌های آمار توصیفی متغیر عملکرد خانواده

متغیر	میانگین	انحراف معیار	دامنه تغییرات	کمترین مقدار	بیشترین مقدار
حل مسأله	۱۷/۴۵	۲/۷۹	۱۲	۱۲	۲۴
روابط	۱۸/۳۰	۲/۶۱	۱۵	۹	۲۴
نقشها	۲۴/۵۹	۲/۵۸	۱۲	۱۸	۳۰
همراهی عاطفی	۱۷/۹۸	۲/۳۷	۱۲	۱۳	۲۵
آمیزش عاطفی	۱۹/۱۲	۲/۶۱	۱۰	۱۵	۲۵
کنترل رفتاری	۲۳/۳۵	۲/۲۵	۱۲	۲۰	۳۲
عملکرد خانواده	۱۲۰/۸	۵/۳۷	۳۵	۱۰۹	۱۴۴
سبک یکپارچگی	۲۴/۱۱	۱/۳۵	۱۳	۱۴	۲۷
سبک مصالحه	۱۱/۶۸	۱/۰۴	۶	۸	۱۴
سبک مسلط	۱۶/۲۴	۲/۲۹	۱۰	۱۱	۲۱
سبک اجتنابی	۲۱/۵۷	۲/۷۳	۱۱	۱۲	۲۳
سبک ملزم شده	۲۳/۴۶	۲/۸۷	۱۶	۹	۲۶
سبک یکپارچگی	۲۴/۱۱	۱/۳۵	۱۳	۱۴	۲۷
سبک مصالحه	۱۱/۶۸	۱/۰۴	۶	۸	۱۴
مهارت رفتاری	۱۷۴/۵۳	۶/۷۹	۷۵	۱۲۷	۲۰۲
آمایه انگیزش و انتظارات	۳۱/۴۶	۲/۷۱	۲۲	۱۷	۳۹

۱۷	۹	۸	۱/۶۳	۱۶/۷۱	مهارت شناختی
۱۶	۱۱	۵	۱/۲۱	۱۵/۳۹	مهارت هیجانی
۲۰۲	۱۲۷	۷۵	۶/۷۹	۱۷۴/۵۳	مهارت رفتاری
۲۴	۱۱	۱۳	۰/۸۳	۱۹/۷۴	آسیب پذیری در برابر اعتیاد

فرضیه اول: بین عملکرد خانواده و آسیب پذیری در برابر اعتیاد رابطه وجود دارد. برای پاسخگویی به این فرضیه از روش آماری همبستگی پیرسون استفاده گردید. نتایج به دست آمده از این روش در جدول شماره (۲): آورده شده است.

جدول (۲): نتایج همبستگی پیرسون در مورد متغیرهای عملکرد خانواده و آسیب پذیری در برابر اعتیاد

شماره	متغیر	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
۱	حل مشکل							
۲	نقش‌ها	۰/۳۴**						
۳	همراهی عاطفی	۰/۳۸**	۰/۴۱**					
۴	ارتباط	۰/۳۴**	۰/۳۱**	۰/۳۸**				
۵	آمیزش عاطفی	۰/۳۲**	۰/۳۷**	۰/۳۹**	۰/۳۱**			
۶	کنترل رفتار	۰/۳۳**	۰/۳۱**	۰/۴۲**	۰/۲۹**	۰/۳۹**		
۷	عملکرد کلی	۰/۴۲**	۰/۴۶**	۰/۳۹**	۰/۴۳**	۰/۳۷**	۰/۴۲**	

**p<0.01

نتایج ماتریس همبستگی نشان می‌دهد که بین کلیه مولفه‌های کارکرد خانواده با آسیب پذیری در برابر اعتیاد رابطه منفی و معنی داری وجود دارد.

فرضیه دوم: بین کفایت اجتماعی و آسیب پذیری در برابر اعتیاد نوجوانان رابطه وجود دارد. برای پاسخگویی به این فرضیه از روش آماری همبستگی پیرسون استفاده گردید. نتایج به دست آمده از این روش در جدول شماره (۳) آورده شده است.

جدول (۳): نتایج ضریب همبستگی پیرسون در مورد متغیرهای کفایت اجتماعی و آسیب پذیری در

برابر اعتیاد

متغیرهای پیش‌بین	آسیب‌پذیری در برابر اعتیاد
------------------	----------------------------

سطح معناداری	ضریب همبستگی		
۰/۰۰۱	-۰/۴۷	مهارت رفتاری	
۰/۰۰۱	-۰/۳۹	آمایه انگیزش و انتظارات	کفایت اجتماعی
۰/۰۰۱	-۰/۳۶	مهارت شناختی	
۰/۰۰۱	-۰/۳۱	مهارت هیجانی	

نتایج ضریب همبستگی پیرسون نشان می‌دهد بین مهارت رفتاری با آسیب پذیری در برابر اعتیاد ($r = -0/47$) و بین آمایه انگیزش و انتظارات با آسیب پذیری در برابر اعتیاد ($r = -0/39$) و بین مهارت شناختی با آسیب پذیری در برابر اعتیاد ($r = -0/36$) و بین مهارت هیجانی با آسیب پذیری در برابر اعتیاد ($r = -0/31$) ارتباط منفی و معنادار به دست آمد.

فرضیه سوم: بین سبک‌های حل تعارض و آسیب پذیری اعتیاد نوجوانان رابطه وجود دارد. برای پاسخگویی به این فرضیه از روش آماری همبستگی پیرسون استفاده گردید. نتایج به دست آمده از این روش در جدول شماره (۴) آورده شده است.

جدول (۴): نتایج ضریب همبستگی پیرسون در مورد متغیرهای سبک‌های حل تعارض و آسیب پذیری در برابر اعتیاد

آسیب پذیری در برابر اعتیاد		متغیرهای پیش بین
سطح معناداری	ضریب همبستگی	
۰/۰۰۱	-۰/۳۷	سبک یکپارچگی
۰/۰۰۱	-۰/۳۱	سبک مصالحه
۰/۰۴۲	۰/۱۱	سبک مسلط
۰/۰۰۱	۰/۳۴	سبک اجتنابی
۰/۰۳	۰/۲۸	سبک ملزم شده

نتایج ضریب همبستگی پیرسون نشان می‌دهد که از بین کلیه مولفه‌های سبک‌های حل تعارض، سبک یکپارچگی ($r = -0/37$) و سبک مصالحه ($r = -0/31$) ارتباط منفی و معناداری با آسیب پذیری در برابر اعتیاد دارند، و سبک مسلط ($r = 0/11$)؛ سبک اجتنابی ($r = 0/34$)؛ و سبک ملزم شده ($r = 0/28$) ارتباط مثبت و معناداری با آسیب پذیری در برابر اعتیاد دارند.

فرضیه چهارم: کفایت اجتماعی، سبک‌های حل تعارض و عملکرد خانواده می‌توانند آسیب‌پذیری در برابر اعتیاد را پیش‌بینی کنند.

برای تحلیل این فرضیه از رگرسیون چندگانه به روش همزمان (به علت همزمانی متغیرهای پیش‌بین در پیش‌بینی متغیرهای ملاک) استفاده شد. مطابق جدول (۵) ملاحظه می‌شود که ضریب همبستگی مولفه استعداد اعتیاد با متغیرهای (کفایت اجتماعی، سبک‌های حل تعارض و عملکرد خانواده) برابر با $R=0/941$ و ضریب تبیین آن برابر $R^2=0/886$ و ضریب تبیین تصحیح‌شده‌ی آن برابر $R=0/880$ به دست آمده است و این سه متغیر روی هم رفته پیش‌بینی‌کننده استعداد اعتیاد هستند و به میزان ۸۸ درصد از واریانس استعداد اعتیاد توسط این سه مولفه تبیین می‌شود.

جدول (۵): خلاصه‌ی مدل رگرسیون

شاخص آماری مدل رگرسیون	ضریب همبستگی (R)	مجذور R2	R تعدیل شده	خطای استاندارد برآورد (پیش‌بینی)
۱	۰/۹۴۱	۰/۸۸۶	۰/۸۸۰	۳/۵۲

در ضمن مطابق جدول (۶) و تحلیل واریانس انجام‌شده‌ی آزمون رگرسیون که مقدار آن برابر $145/568 = P=0/0001$ به دست آمده است، نتیجه می‌شود که حداقل یکی از ضرایب این متغیرها مخالف با صفر است و فرض صفر رد می‌شود.

جدول (۶): آزمون تحلیل واریانس برای تشخیص خطی بودن رگرسیون

شاخص آماری مدل	مجموع مجدورات	درجه آزادی	میانگین مجدورات	F	سطح معنی داری
۱ رگرسیون	۵۴۳۴/۰۹۹	۳	۱۸۱۱/۳۶۶	۱۴۵/۵۶۸	۰/۰۰۰۱
باقیمانده	۶۹۶/۸۳۴	۳۱۶	۱۲/۴۴۳		
کل	۶۱۳۰/۹۳۳	۳۱۹			

جدول شماره (۶) ضرایب رگرسیون و آزمون F برای آزمون این ضرایب، سطح معنی داری هر یک را نشان می‌دهد. و مقدار بتا مقیاسی است برای تعیین مقدار تاثیر متغیرهای پیش‌بین بر متغیر ملاک. به عنوان

مثال مقدار بتای ۲/۵ مشخص می‌کند که میزان تغییر یک انحراف استاندارد در متغیر پیش بین منجر به تغییر ۲/۵ انحراف استاندارد در متغیر ملاک می‌شود. بنابراین، هرچه مقدار بتا بزرگتر باشد، اثر متغیر پیش بین بر متغیر ملاک بیشتر خواهد بود. همانگونه که در جدول مشاهده می‌شود سبک‌های حل تعارض، کفایت اجتماعی و عملکرد خانواده پیش‌بینی‌کننده استعداد اعتیاد هستند چون سطح معنی‌داری آن کمتر از ۰/۰۵ است و ضریب تاثیرشان به ترتیب برابر با ۰/۱۳۱، ۰/۶۰۴ و ۰/۴۷۴ است، یعنی سبک‌های حل تعارض به میزان ۱۳ درصد، کفایت اجتماعی به میزان ۶۰ درصد و عملکرد خانواده به میزان ۴۷ درصد استعداد اعتیاد را پیش‌بینی می‌کند.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی و تعیین نقش کفایت اجتماعی، سبک‌های حل تعارض و عملکرد خانواده در پیش‌بینی آسیب‌پذیری دانش‌آموزان پسر دوره دوم متوسطه شهر مرند انجام شد. نتایج نشان داد بین کلیه مولفه‌های کارکرد خانواده با آسیب‌پذیری در برابر اعتیاد رابطه منفی و معنی‌داری وجود دارد که با نتایج پژوهش‌های پیرزاده، نظری و زهراکار (۱۳۹۵)؛ شالچی و همکاران (۱۳۹۴)؛ سالی و همکاران (۲۰۱۵) همسویی دارد. زمانی که نوجوانان با والدین خود ارتباط برقرار کرده و احساساتشان را بیان می‌کنند از اثرات مضر مصرف مواد در امان بوده و احتمال کمتری وجود دارد که مواد مصرف کنند (الیوت-اریکسون، لین و رانسون، ۲۰۰۹). بر اساس نظریه کنترل خود، کودکانی که مشکلات رفتاری دارند، معمولاً به بزهکاران نوجوان و در نهایت به بزرگسالان مجرم تبدیل می‌شوند. به عبارت دیگر، این نظریه، بیانگر آن است که تربیت والدین، مهمترین عامل تعیین‌کننده سطح خودکنترلی است و فقدان کنترل خود و نقش خانواده در عدم تکامل آن، بدان معنا نیست که فرد حتماً انحراف پیدا خواهد کرد، بلکه، این امر شرایطی را به وجود می‌آورد که زمینه را برای بزهکاری مساعد می‌کند (پالوکواسکی و میشل، ۱۹۹۴). آنچه حایز اهمیت می‌باشد این است که واکنش‌های اجتماعی افراد خانواده معتاد، بر اثر تکرار تثبیت شده و برای دیگر اعضای خانواده عادی می‌شود و این امر گرایش به مصرف مواد در بین دیگر اعضای خانواده را ایجاد می‌کند (بهرامی احسان، ۱۳۹۳). همچنین نتایج نشان داد بین کلیه مولفه‌های کفایت اجتماعی با آسیب‌پذیری در برابر اعتیاد رابطه منفی و معناداری مشاهده شد. محمدخانی، یگانه و کریم‌پور (۱۳۹۴) نیز در پژوهش

۱ . Sale & et al

۲ . Elliott-Erickson, Lane & Ranson

۳ . Polakowski & Michael

های خود به نتایج مشابهی دست یافته اند. در توجیه نتیجه به دست آمده می توان گفت: افراد با نمره کفایت اجتماعی بالا با رویکرد عقلانی به جهان و مسائل آن می نگرند و قادرند موانع و مسائل زندگی را به روش منطقی حل و فصل کنند و برای درک واقعیت یک مسیر عینی و منطقی را در پیش گیرند. آنها معانی عمیق تری از حقایق عموماً شناخته شده برای خودشان و دیگران را درک می کنند و به جای واکنش ساده صرف به پدیده ها و رویدادها، آنها را از منظرهای متفاوت بررسی می کنند. لذا به نظر می رسد مجموعه این ویژگی ها سبب شود تا وقتی فرد در موقعیت های آسیب پذیری مثل اعتیاد قرار گیرد بتواند از خود محافظت کند (مارچند، ۲۰۱۳).

همچنین نتایج نشان داد: از بین کلیه مولفه های سبک های حل تعارض، سبک یکپارچگی و سبک مصالحه ارتباط منفی و معناداری با آسیب پذیری در برابر اعتیاد دارند، و سبک مسلط؛ سبک اجتنابی؛ و سبک ملزم شده ارتباط مثبت و معناداری با آسیب پذیری در برابر اعتیاد دارند و این یافته با نتایج پژوهش های کاشانی زاده و صفرزاده (۱۳۹۶)؛ ولز، سندی، یاگر و کلری ۲ (۲۰۱۱)؛ و شاپتو ۳ (۲۰۰۲) تا حدودی همسویی دارد. در فرایند اعتیاد، تعارض به عنوان عاملی مستعدکننده اهمیت دارد. بدان معنی که معتادان کسانی هستند که اضطرابشان را به صورت ناتوانی در کنترل خود و محیط اطرافشان تعبیر می کنند و حس می کنند قدرتی برای تغییر موقعیت و غلبه بر عوامل تنش زا را ندارند (جی لثیری و همکاران، ۱۳۹۳). همچنین در تبیین نظری نتایج پژوهش حاضر می توان به نظریه کنترل شاد اشاره کرد. گریستال و اسکین (۱۹۷۰)؛ به نقل از عاملی، ابوالمعالی و میرزایی، (۱۳۹۱) مطرح کرده اند که تعارض به عنوان عاملی مستعد کننده در فرایند اعتیاد اهمیت دارد. بدان معنی که معتادان کسانی هستند که اضطرابشان را به صورت ناتوانی در کنترل خود و محیط اطرافشان تعبیر می کنند و حس می کنند قدرتی برای تغییر موقعیت و غلبه بر عوامل تنش زا را ندارند و تجربه اضطراب را امری ناخوشایند تلقی می کنند و می کوشند با مصرف مواد این حس را برطرف کنند. در نهایت متغیرهای پژوهش روی هم رفته توانستند حدود ۸۸ درصد از واریانس استعداد اعتیاد را تبیین کنند. با توجه به اینکه پژوهش حاضر در بین دانش آموزان پسر مقطع متوسطه دوم در شهر مرند انجام شده است، در تعمیم نتایج به جامعه بزرگتر بهتر است جانب احتیاط رعایت شود و پژوهش حاضر در زمره تحقیقات همبستگی است لذا، تبیین رابطه علی از عهده پژوهش حاضر خارج است.

۱ . Marchand

۲ . Wills, Sandy, Yaeger & Cleary

۳ . Shaptaw

منابع

- بهرامی احسان، هادی. (۱۳۹۳)، اعتیاد و فرایند پیشگیری، تهران، سمت.
- بیرزاده، حجت‌الله؛ نظری، علی محمد؛ زهراکار، کیانوش. (۱۳۹۵). بررسی نقش عملکرد خانواده در پیش بینی گرایش به مواد مخدر در دانش آموزان. مجله طب انتظامی. دوره ۵، شماره ۳، ۱۸۷-۱۹۶.
- ثنایی، باقر؛ علاقبند، ستیلاگ؛ فلاحی، شهره؛ هومن، عباس. (۱۳۸۷). مقیاس های سنجش خانواده و ازدواج، چاپ دوم، تهران، انتشارات بعثت.
- جعفری باغ خیراتی، علیرضا؛ قهرمانی، لیلا؛ کشاورزی، ساره؛ کاوه، محمد حسین. (۱۳۹۳). تأثیر آموزش خوش بینی از طریق نمایش فیلم بر کفایت اجتماعی دانش آموزان، فصلنامه آموزش بهداشت و ارتقای سلامت، ۲ (۱)، صص: ۵۷-۶۴.
- جی لثیری، دن، سیرز، مولیه؛ پیرسون، هلن والنشتاین (۱۳۹۳). نظریه های سوء مصرف مواد مخدر، ترجمه و کیلی، شروین؛ غلامی، محمد؛ و بهیان، شاپور. تهران: انتشارات جامعه و فرهنگ.
- حقیقی، حمید؛ زارعی، اقبال و قادری، فواد (۱۳۹۱). بررسی ساختار عاملی و ویژگیهای روانسنجی پرسشنامه سبکهای حل تعارض رحیم (ROCI-II) در بین زوجین ایرانی. فصلنامه مشاوره و رواندرمانی خانواده، ۲ (۱)، صص: ۵۶۲-۵۳۴.
- زینالی، علی؛ رحمت، رضا؛ قره دینگه، خسرو. (۱۳۸۹). بررسی رابطه بین سبک های فرزندپروری با آمادگی به اعتیاد در فرزندان. مجله خانواده. ۶ (۲۳)، ۳۳۵-۳۵۲.
- ستاد مبارزه با مواد مخدر (۱۳۹۲). دفتر پیشگیری و کاهش آسیب های اجتماعی.
- شالچی، بهزاد؛ دادخواه، مهرناز، یاقوتی آذری، شهرام. (۱۳۹۴). نقش عملکرد خانواده، شکاف بین نسلی و موقعیت اجتماعی - اقتصادی در تبیین اعتیاد پذیری جوانان. فصلنامه اعتیاد پژوهی سوء مصرف مواد، سال نهم، شماره ۳۴، ۳۸-۵۲.
- عاملی، طیه؛ ابوالمعالی، خدیجه؛ و میرزایی، بهشته. (۱۳۹۱). مقایسه حل تعارض و کیفیت زندگی معتادان به تریاک با معتادان به مواد محرک، فصلنامه اعتیاد پژوهی سوء مصرف مواد، سال ششم، شماره بیست و چهارم، صص: ۶۹-۵۵.
- عشرتی، طیه. (۱۳۸۹). بررسی رابطه ساختاری برخی عوامل روان شناختی خطرزا و محافظت کننده آمادگی به اعتیاد در دانش آموزان سال سوم دبیرستان مشهد، پایان نامه کارشناسی ارشد بالینی، دانشگاه شهید چمران اهواز.

- قدیمی، آزاده؛ کرمی، جهانگیر؛ یزدان بخش، کامران. (۱۳۹۳). رابطه‌ی طرحواره‌های ناسازگار اولیه و باورهای فراشناخت با استعداد اعتیاد، مجله اصول بهداشت روانی، سال ۱۷ (۲)، صص: ۶۷-۷۳.
- کاشانی زاده، مژگان؛ صفرزاده، سحر (۱۳۹۶)، بررسی رابطه تاکتیک‌های حل تعارض با والدین و گرایش به سوء مصرف مواد در دانش آموزهای مقطع متوسطه شهر اصفهان، چهارمین کنفرانس بین‌المللی نوآوری‌های اخیر در روانشناسی، مشاوره و علوم رفتاری، تهران، دانشگاه نیکان.
- محمد خانی، شهرام؛ یگانه، طیبه؛ کریم پور، کبری. (۱۳۹۴). نقش جهت‌گیری‌های مذهبی و خودمهارگری در پیش‌بینی آمادگی اعتیاد به مواد مخدر، مجله سلامت و مراقبت، سال هفدهم، شماره سوم، صص: ۲۴۹-۲۶۱.
- یوسفی، ناصر؛ کریمی پور، بنت‌الهدی؛ امانی، احمد. (۱۳۹۵). بررسی مدل باورهای مذهبی، سبک‌های حل تعارض و تعهد زناشویی با نگرش نسبت به خیانت زناشویی، دو فصلنامه مشاوره کاربردی، ۶ (۱)، ۶۴-۴۷.

REFERENCE

- Branje, S. J. T., van Doorn, M. van der Valk, I., Meeus, W. (2009). Parent-adolescent conflicts, conflict resolution types, and adolescent adjustment. *Journal of Applied Developmental Psychology* 30, 195-204.
- Cummings, E. M., & Davies, P. T. (2002). Effects of marital conflict on children: Recent advances and emerging themes in processoriented research. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43, 31-63.
- Elliott-Erickson S, Lane J, Ranson K. (2009). An overview of risk and protective factors for adolescent substance use and gambling activity: A review of the literature for The Alberta Youth Experience Survey 2008. Canada: Albert Health Services. p. 1-31.
- Hummel, A., Shelton, K. H., Heron, J., Moore, L., & van den Bree, M. B. M. (2013). A systematic review of the relationships between family functioning, pubertal timing and adolescent substance use. *Journal of Addiction*, 108, 487-496.
- Lietz, C. A., & Hodge, D. R. (2012). Incorporating spirituality into substance abuse counseling: Examining the perspectives of service recipients and providers. *Journal of Social Service Research*, 39, 498-510.
- Marchand H. (2013). An overview of the psychology of wisdom; Available at www.prometheus.org.uk.
- Polakowski, J, Michael, R. (1994). Linking self- and social control with deviance: illuminating the structure underlying a General Theory of Crime and its relation to deviant activity, *Journal of Quantitative Criminology*.
- Ramarakha, S., Bell, M. L., Paul, C., Dickson, N., Moffitt, T. E., & Caspi, A. (2007). Childhood behavior problems linked to sexual risk taking in young adulthood: A birth cohort study. *Journal of American Academy Child Psychiatry*, 46, 1272-1279.

Renk K, Phares V. (2014). Cross-informant ratings of social competence in children and adolescents. *Clinical Psychology Review*;24(2):239-54.

Sale.E., Sambrano. S., J.F. Springer., Cynthia Pena., Wei Pan., Kasim. R. (2015). Family protection and prevention of alcohol use among- Hispanic youth at high risk, *American journal of community psychology*, 36, 23-37.

Schudlich, T. D. D. & Cummings, E. M. (2007). Parental Dysphoria and Children's Adjustment: Marital Conflict Styles, Children's Emotional Security, and Parenting as Mediators of Risk. *J Abnorm Child Psychol*, 35, 627-639.

Shaptaw, S. (2002). Sexual Hiv among gay and bisexual male methamphetamine abuse. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 13, 483-486.

Wills, T., Sandy, J., Yaeger, A & Cleary, S. (2011). Coping dimensions, life stress and adolescents substance use: a latent growth analysis. *Journal of abnormal psychology*, 110(2): 309-23.